

# Sparkle – Grŵp Ffocws

15 Medi

## Yn bresennol:

- Jayne Bryant AS
- Naomi Stocks, Clerc (cofnodydd).

## 1. Y cefndir

**1.** Hwyluswyd yr ymweliad hwn gan Sparkle, elusen swyddogol Canolfan Blant Serennu yng Nghasnewydd, Canolfan Blant Nevill Hall yn y Fenni a Chanolfan Blant Caerffili. Maent yn cefnogi plant a phobl ifanc ag anableddau a/neu anawsterau datblygu a'u teuluoedd sy'n byw yng Ngwent.

**2.** Cynhaliwyd y sesiwn yn dilyn cais gan Sparkle i alluogi'r Pwyllgor i siarad yn uniongyrchol â theuluoedd ar gyfer ymchwiliad y Pwyllgor "A yw plant a phobl ifanc anabl yn cael mynediad cyfartal at addysg a gofal plant?" Hysbysebodd Sparkle y sesiwn ar draws eu ffrydiau cyfryngau cymdeithasol.

**3.** Mae'r nodyn hwn yn rhoi crynodeb o'r materion a drafodwyd ac a godwyd.

**4.** Nodwn fod yna rai pobl y byddent wedi hoffi gallu dod a rhannu eu profiadau ond nad oeddent yn gallu gwneud hynny oherwydd roeddent yn gofalu am eu plant.

**5.** Roedd dros 25 o bobl yn bresennol yn y sesiwn. Roedd Cadeirydd y Pwyllgor, Jayne Bryant AS, yn bresennol, ochr yn ochr â'r Clerc, Naomi Stocks (a gymerodd y nodiadau). Mae'r Pwyllgor yn ddiolchgar iawn i'r rhai a ddaeth ac a rannodd eu profiadau.



- 6.** Clywsom ystod eang o brofiadau yn cwmpasu gwahanol oedrannau, mathau o anableddau, lefelau anghenion cymorth a phrofiadau addysgol a gofal plant. Y thema unol oedd angerdd clir i sicrhau bod plant a phobl ifanc yn gallu manteisio ar yr ystod lawn o gyfleoedd addysg a gofal plant. Ynghyd â hyn oedd rhwystredigaeth a dicter ynghylch sut nad yw'r systemau presennol yn llwyddo hyd yn oed o ran anghenion sylfaenol. Soniodd nifer ohonynt am sut nad oedd hawl plentyn i addysg yn cael ei fodloni. I'r plant hynny sy'n gallu cael mynediad at addysg neu ofal plant, mae eu profiadau a'u cyfleoedd yn llawer mwy cyfyngedig na rhai eu cyfoedion nad ydynt yn anabl neu'n niwro-nodweddiadol.
- 7.** Clywsom dro ar ôl tro nad yw cydraddoldeb a chynhwysiant yn bodoli. Cymharodd llawer o bobl brofiadau eu plentyn anabl, â'u plant neu gyfoedion nad ydynt yn anabl, i dynnu sylw at y gwahaniaethau amlwg mewn profiadau. Mae'r annhegwch hwn yn ymestyn y tu hwnt i addysg a gofal plant, ac mae'n gyffredin ym mhob agwedd ar eu bywydau. Dywedodd rhywun fod y materion a gafodd eu codi yn ystod ein trafodaethau yr un peth â'r rhai a godwyd ugain mlynedd yn ôl. Dywedodd un arall ei fod yn adlewyrchu sut rydym yn trin pobl anabl yn ehangach yn y gymdeithas, a galwodd iddynt gael eu trin fel plentyn yn bennaf oll, gyda'u hanabledd yn ffactor eilaidd.
- 8.** Clywsom hefyd am ddiffyg cydweithio rhwng gwahanol asiantaethau a gwasanaethau cymorth. Soniodd pobl am wahanol feini prawf ar gyfer cymorth ar draws gwahanol awdurdodau lleol, ysgolion neu sefydliadau cymorth, a chymysgedd dryslyd o wahanol ffrydiau cyllido. Dywedon nhw fod teuluoedd yn cael eu trosglwyddo'n rheolaidd o un sefydliad i'r llall, a'i bod yn anodd deall yn union pwy sy'n gyfrifol. Yn ogystal, roedd pryderon ynghylch pa mor bell y mae'r rhai sy'n gwneud penderfyniadau oddi wrth y plentyn a'i deulu, a'i bod yn anodd sicrhau bod llais y plentyn yn cael ei glywed yn y strwythurau gwneud penderfyniadau hyn.

## 2. Darpariaeth ysgol statudol

- 9.** Roedd rhai yn teimlo bod pa mor groesawgar, cynhwysol a hygyrch yw ysgol yn dibynnu mwy ar gymeriadau'r staff yn hytrach na'r systemau sy'n sail i system yr ysgol. Disgrifiodd pobl sut mae'r system yn achosi plant a phobl ifanc i fethu.
- 10.** Mynegwyd pryderon am blant a phobl ifanc sydd wedi disgyn i 'ardal lwyd'. Clywsom am nifer o blant nad oedd eu hanghenion yn gofyn am leoliad arbenigol, ond a oedd yn cael trafferth ymdopi o fewn lleoliad prif ffrwd. Soniodd pobl am y 'bwlch mawr' yn y meini prawf rhwng cymorth prif ffrwd a chymorth arbenigol. Dywedwyd wrthym fod addysg mewn lleoliad prif ffrwd ac addysg mewn lleoliad arbenigol yn 'gwbl wahanol'.

**11.** Galwodd rhieni am lwybr clir a chyson i blant a phobl ifanc allu cael mynediad at Addysg Heblaw yn yr Ysgol (EOTAS). Roedden nhw eisiau mwy o dryloywder ynghylch yr ystod o opsiynau a allai fod ar gael, gan bwysleisio y gall EOTAS fod yn briodol i blant sydd yn yr 'ardal lwyd'. Disgrifiodd un rhiant sut y bu'n yn rhaid iddo ddefnyddio cais Rhyddid Gwybodaeth i weld polisi EOTAS yr awdurdod lleol. Dywedodd fod penderfyniadau yn dal i gael eu gwneud ar sail diagnosis yn hytrach nag angen a dywedodd nad oedd llythyr meddyg teulu yn cael ei ystyried yn ddigonol.

**12.** Dywedodd un rhiant fod ei blentyn yn cael ei 'orfodi' i ddarpariaeth prif ffrwd nad yw'n diwallu ei anghenion. Dywedodd un arall fod angen i'w blentyn fod mewn lleoliad arbenigol ond nad oedd neb yn gwranddo arno. Fe wnaeth un aelod o deulu ddisgrifio sut mae ei ysgol gynradd wedi ymdopi'n wych o fewn yr adnoddau sydd ganddyn nhw, ond bod y plant bellach yn gwrthod mynd. Mae wedi cael ei gynghori, os yw'n gwneud cais am le mewn lleoliad arbenigol, efallai y bydd yn cael lle fis Medi nesaf, a thrwy hynny bydd yn colli hyd yn oed mwy o addysg.

**13.** Disgrifiodd rhiant arall sut mae ei blentyn wedi colli chwe blynedd o ysgol gynradd oherwydd nad yw'r awdurdod lleol wedi darparu lle hygyrch mewn ysgol. Disgrifiodd sut yr oedd y lleoliad cyntaf wedi para chwe wythnos yn unig, oherwydd na chafodd y plentyn ei drin fel disgybl arferol. Yn yr ail ysgol, cadarnhawyd 12 pwynt o wahaniaethu ar sail anabledd. Er fod y plentyn bellach yn yr ysgol uwchradd, mae problemau yn ymwneud â chludiant, mynediad i'r toiled a chyfleusterau amser cinio, ac mae pob un ohonynt yn peri i'r person ifanc gael ei wahanu oddi wrth ei ffrindiau. Nid yw'r cynllun gofal na'r CDU yn cael eu dilyn felly nid yw cyfleoedd megis dysgu cyfunol yn digwydd.

**14.** Disgrifiodd un person y panel EOTAS fel y 'brocer pŵer go iawn' ond nad oedd ganddo unrhyw wybodaeth am bwy sy'n eistedd arno. Ni chaniateir i'r ysgol, y teulu na'r dysgwyr gynrychioli eu hunain yn y panel, ac eto mae'r panel hwn yn gwneud yr holl benderfyniadau, gan gynnwys ynghylch darpariaeth cludiant a lefel y cymorth arbenigol.

**15.** Fe aeth ymlaen i ddisgrifio achos ei blentyn, a oedd wedi cael diagnosis o awtistiaeth, ADHD a dyspracia. Roedd ei blentyn yn ddisgybl o'r radd flaenaf, ond fe 'ddisgynnodd yn ddarnau' ar ôl y pandemig, ac nid yw hi wedi gallu mynychu'r ysgol. Yna, fe ddaeth ei blentyn yn anabl, ac er gwaethaf llythyrâu gan tua 30-40 o weithwyr proffesiynol ar lefel ymgynghorydd proffesiynol, dywedodd y panel nad oedd tystiolaeth nad oedd ei hanghenion yn cael eu diwallu. Ond dywedodd yr ysgol nad oeddent yn gallu gwrthio'r gadair olwyn, felly byddai angen cymorth un i un i fynd rhwng gwersi. Daeth yn heriol iawn, ac ni ddatblygodd yr ysgol gynllun i gefnogi ei blentyn. Pan ddechreuodd roi pethau'n ysgrifenedig i'r ysgol, cafodd y sefyllfa ei throï

---

yn ei erbyn, ac ymyrrodd y gwasanaethau cymdeithasol. Dywedodd ei fod wedi treulio blwyddyn mewn uffern, ac yn lle ymladd dros ei blentyn, bu'n rhaid iddo ymladd i ddangos nad oedd yn brifo ei blentyn. Dywedodd fod ganddo weithiwr cymdeithasol da ac fe gafodd ei brofi'n gywir yn y pen draw, ond roedd y broses yn llawer gwaeth na delio gydag ymddangosiad anabledd corfforol difrifol ei blentyn.

**16.** Soniodd nifer o deuluoedd wrthym am effaith osgoi mynd i'r ysgol ar sail emosiynol, a diffyg cymorth priodol. Disgrifiodd un rhiant sut roedd nifer o ysgolion wedi dweud iddo dynnu enw ei blentyn oddi ar y gofrestr ond bod hyn i gyd yn cael ei wneud ar lafar, felly nid oedd trywydd papur. Roedd yn teimlo y byddai ei blentyn yn elwa o ddarpariaeth "Anogaeth", a fyddai'n darparu'r cymorth emosiynol a chymdeithasol angenrheidiol sydd ei angen ar ei blentyn. Fodd bynnag, nid oes darpariaeth o'r fath ar gyfer plant a phobl ifanc nad ydynt yn arddangos ymddygiad heriol. O ganlyniad, nid yw ei blentyn wedi bod yn yr ysgol ers dwy flynedd. Nododd bod yr absenoldeb hwn wedi arbed llawer o arian i'r ysgol, ac nad yw'r awdurdod lleol ar hyn o bryd yn bodloni ei ofyniad cyfreithiol i ddarparu addysg i'w blentyn.

**17.** Dywedwyd wrthym fod plant yn cael eu cau allan yn gorfforol o ystâd yr ysgol oherwydd eu hanableddau. Disgrifiodd rhieni awdurdodau nad oeddent yn gweld plentyn, ond 'rhywbeth gwahanol'? Gofynnodd un rhiant pam nad ydym yn sicrhau eu bod yn cael eu cynnwys yn llawn o ddechrau eu bywydau? Clywsom hefyd fod nifer y plant a phobl ifanc ag anableddau yn cynyddu.

**18.** Dywedodd rhieni fod hygyrchedd yn dechrau y tu allan i giât yr ysgol, ac mae ysgolion yn aml yn anghofio hynny. Gwnaethant sôn am yr heriau o allu gollwng eu plant, gyda diffyg llefydd parcio diogel, neu fynediad i fannau anabl y tu allan i ysgolion.

**19.** Clywsom hefyd nad oedd plant a phobl ifanc anabl yn gallu cael mynediad at gyfleoedd preswyl. Clywsom nad yw plant mewn Canolfannau Adnoddau Dysgu yn cael cynnig unrhyw deithiau preswyl. Ond efallai na fydd hyd yn oed y rhai mewn lleoliadau prif ffrwd yn gallu mynd. Disgrifiodd un rhiant sut y cafodd ei blentyn ei wahardd rhag mynd oherwydd na fyddai digon o gefnogaeth ar gael. Fe gynigodd i fynd ei hun, ond nid oedd yn gallu cwblhau gwiriad DBS mewn pryd. Roedd yn teimlo y byddai wedi bod yn gyfle gwych i'w blentyn, ac roedd y ffaith nad oedd yn gallu mynd yn peri trallod i'r teulu cyfan. Fe alwodd am ddull sy'n canolbwyntio mwy ar yr unigolyn, ac awgrymodd y dylid neilltuo rhywfaint o arian y gellir ei gyrchu i alluogi plant a phobl ifanc anabl i gael mynediad at weithgareddau preswyl.

**20.** Clywsom am y diffyg dewis i blant a phobl ifanc anabl. Gall fod yn anodd dod o hyd i ysgol sy'n gynhwysol ac yn hygyrch, ac felly yn wahanol i gyfoedion nad ydynt yn anabl, yn aml

mae'n rhaid i'r plant hyn fynd i'r ysgol sy'n diwallu eu hanghenion orau hyd yn oed os nad dyna yw'r ysgol y byddent yn ei dewis yn arbennig.

## **Cyllido ysgolion**

---

**21.** Codwyd materion yn ymwneud â chyllid ysgolion dro ar ôl tro a'r effaith y mae cyllidebau cyfyngedig yn ei chael ar benderfyniadau ysgolion. Dywedodd teuluoedd bod angen gweithredu dull ysgol gyfan, ac y dylid ariannu ysgolion yn llawn i gyflawni hyn. Clywsom fod gan lywodraethwyr opsiynau cyfyngedig o ran rheoli cyllidebau, ac na ellir pennu cyllidebau diffygiol. Felly, gyda chostau eraill yn cynyddu, un o'r ychydig opsiynau sydd ar gael yw lleihau cynorthwywyr addysgu. Eto i gyd, mae cynorthwywyr addysgu yn gwneud gwaith gwych, ac yn darparu cefnogaeth i blant ag ADY nad yw'n bosibl i athro sydd â chyfrifoldeb am hyd at 30 o blant eraill ei wneud. Roedd hyn hefyd yn gysylltiedig â newidiadau gyda'r system ADY, disgrifiodd pobl sut roedd datganiadau wedi gweithredu fel rhwyd ddiogelwch oherwydd bod yr arian yn dilyn y plentyn, ond mae diwygiadau diweddar yn golygu bod y rhwyd ddiogelwch hon wedi mynd.

**22.** Dywedodd un person fod ysgolion yn gweithredu ar gyllideb ceiniog a dimai. Derbyniodd person arall mai dim ond o fewn y cyllidebau sydd ganddynt y gall ysgolion weithio. Fodd bynnag, nododd hefyd, er bod yr awdurdod lleol yn dweud y dylai ysgolion dderbyn addasiadau rhesymol i gefnogi addysg, nid nhw sy'n eu darparu mewn gwirionedd.

**23.** Clywsom yn aml y gall ysgolion fod yn ddibynnol ar gymorth gan elusennau a gwirfoddolwyr, yn enwedig y rhai a all fod â gwybodaeth arbenigol mewn cefnogi anabledau neu gyflyrau penodol.

## **Hyfforddiant a chapasiti staff**

---

**24.** Codwyd materion yn ymwneud â hyfforddiant i staff ysgolion. Roedd y materion penodol a amlygwyd yn cynnwys yr angen i Gydlynwyr Anghenion Addysg Arbennig gael hyfforddiant gorfodol, yn ogystal â chynorthwywyr addysgu. Awgrymwyd y dylid cynnwys hyfforddiant penodol mewn graddau a meistri sy'n gysylltiedig ag addysg. Mae hyn yn bwysig oherwydd bydd athrawon mewn lleoliadau prif ffrwd hefyd yn delio â phlant ag ADY. Disgrifiodd pobl yr effaith wirioneddol y mae cael staff â'r sgiliau a'r profiad cywir yn ei chael ar eu plant. Dywedwyd wrthym ei bod yn bwysig bod oedolion dibynadwy o'u cwmpas sy'n deall eu hanghenion.

**25.** Galwodd un rhiant am fwy o hyfforddiant yn benodol ar gyfer staff mewn unedau adnoddau dysgu. Dywedodd nad yw ei blentyn wyth oed sydd â diagnosis o ADHD wedi cael

---

addysg lawn. Hyd yn oed mewn unedau adnoddau dysgu, nid yw eu diagnosis yn cael ei ystyried ac mae staff yn dweud eu bod yn 'ddrwg' pan mai ADHD y plentyn yw'r rheswm dros ei ymddygiad.

**26.** Clywsom ei bod yn bwysig i weithwyr addysg proffesiynol gael hyfforddiant ac amser i archwilio eu rhagfarnau anymwybodol eu hunain gan gynnwys ar anabledd. Dywedwyd wrthym, oni bai bod hyn yn digwydd, na fyddai'r diwylliant mewn ysgolion yn newid.

**27.** Cafodd amser wedi'i neilltuo ar gyfer cymorth ADY ei grybwyll. Clywsom am nifer o enghreifftiau lle'r oedd cyfrifoldebau cydlynu Anghenion Addysg Arbennig yn cael eu gwneud yn ogystal â swydd addysgu deiliad y swydd. O ganlyniad, ni allai plentyn ag ADY gael mynediad at y cymorth hwn gan nad oedd y Cydlynnydd Anghenion Addysgu Arbennig ar gael oherwydd ei ymrwymadau addysgu. Dywedwyd wrthym hefyd nad yw athrawon weithiau'n cael eu talu am y cyfrifoldeb ychwanegol hwn.

## **Diwygiadau ADY**

---

**28.** Cafodd cyllid ar gyfer y diwygiadau ADY presennol ei godi. Roedd pryderon ynghylch pa mor hir y byddai'r cyllid ADY yn cael ei neilltuo. Roedd pobl yn bryderus, oherwydd yn flaenorol cafodd y gyllideb awtistiaeth ei neilltuo am gwpl o flynyddoedd, ond yn y pen draw dilëwyd y cyllid a neilltuwyd.

**29.** Soniodd un rhiant am orfod bygwth mynd i'r llys i gael datganiad. Dywedodd un arall y gwrthodwyd CDU i'w blentyn, a gafodd effaith uniongyrchol ar iechyd meddwl a llesiant ei blentyn, gan arwain at ymgais i ladd ei hun.

**30.** Clywsom gymariaethau rhwng y systemau blaenorol a newydd. Disgrifiodd un rhiant y profiadau a gafodd ei phlentyn hynaf gydag ASA, a phrofiadau ei phlentyn iau sydd ar y system newydd. Pan drosglwyddodd y plentyn hŷn o Ganolfan Adnoddau Dysgu i ddarpariaeth brif ffrwd, dilynodd y cyllid yn ddiraffferth, gan alluogi'r plentyn i droi'n ôl i'r cymorth ychwanegol gan y Ganolfan pan yr oedd angen. Fe wnaeth hyn helpu i gefnogi'r newid i ddarpariaeth prif ffrwd.

**31.** Fodd bynnag, gan fod ei mab iau bellach hefyd yn trosglwyddo o Ganolfan Adnoddau Dysgu i'r brif ffrwd mae cryn dipyn o drafod wedi bod gyda'r ysgol ynghylch y ffynonellau cyllido. (Ni ddigwyddodd hyn gyda'i phlentyn hŷn). Y rheswm am hyn yw bod y cyllid ar gyfer y rhai yn y Ganolfan Adnoddau Dysgu sydd â CDU yn dod o'r awdurdod lleol, ond bydd yn rhaid i'r ysgol ei hun ariannu unrhyw gymorth pellach sydd ei angen ar ei phlentyn. Dywedon nhw fod angen i'w phlentyn fod mewn darpariaeth brif ffrwd, nid yw'r Ganolfan Adnoddau Dysgu yn

diwallu ei anghenion, ond mae angen help ychwanegol arno o hyd. Mae'r Cydgysylltydd ADY wedi dweud bod yr ysgol crafu gwaelod y gasgen o ran y gyllideb.

**32.** Wrth gymharu'r ddwy system newydd, dywedodd fod y gwaith papur yn welliant ar yr hen system. Roedd yn teimlo bod hyd rhai o'r dogfennau allweddol, fel datganiad y dysgwr, yn golygu nad oedd gan athrawon amser i fynd drwyddynt yn fanwl. Yn aml, roedd y datganiad yn mynd yn hen iawn, gan nodi, pan oedd ei phlentyn yn 15 oed fod y datganiad dal yn cynnwys manylion a oedd yn ymwneud â phryd y cafodd ddiagnosis yn ddwy oed. Roedd CDUau yn eu barn nhw yn gadarnhaol ar y cyfan, yn fwy cryno ac yn ymwneud mwy â'r sefyllfa bresennol y plentyn.

### **Diagnosis, asesiad a chymorth**

---

**33.** Soniodd nifer o rieni am orfod defnyddio gofal iechyd preifat er mwyn cael diagnosis ac asesiad. Roedd hyn yn bennaf oherwydd hyd rhestrau aros y GIG. Roedd hyn ar gyfer ystod o wahanol gyflyrau gan gynnwys ADHD, awtistiaeth a dyslecsia. Roedd hefyd yn amrywio o ddiagnosis meddygol ond hefyd yn cynnwys cymorth gan weithwyr proffesiynol perthynol i iechyd megis therapyddion galwedigaethol, seicolegwyr, a therapyddion lleferydd ac iaith. I lawer ohonynt, roedd mynd yn breifat yn golygu cael mynediad at ystod o wahanol weithwyr proffesiynol trwy'r llwybr hwn, gyda'r costau'n gysylltiedig â cheisio amrywiaeth o gyngor proffesiynol gwahanol. Dywedodd rhywun ei fod bellach yn ystyried defnyddio gofal iechyd preifat er mwyn sicrhau diagnosis, gyda hyn yn debygol o gostio tua £6,000 i gyd.

**34.** Hyd yn oed yn yr achosion hynny lle mae cymorth yn cael ei ddarparu, gall fod costau cudd ac ychwanegol. Er enghraifft, disgrifiodd un teulu sut yr oeddent o'r diwedd wedi sicrhau dyfais gyfathrebu a ariennir, dim ond iddi dorri'n rheolaidd, ac mae'n rhaid i'r teulu dalu'r costau uchel i'w thrwsio.

### **Tribiwnlysoedd**

---

**35.** Soniodd nifer o deuluoedd am eu profiadau gyda thribiwnlysoedd. Dywedodd nifer o bobl y gallai'r arian y mae awdurdodau lleol yn ei wario ar dribiwnlysoedd gael ei ailgyfeirio a'i wario ar ddarparu cymorth. Amlygwyd bod 70 y cant o dribiwnlysoedd yn llwyddiannus.

**36.** Tynnwyd sylw at hawl plentyn i addysg, ac eto, mae'n rhaid i rieni ymladd i sicrhau bod yr hawl sylfaenol hon yn cael ei bodloni. Dywedodd rhywun mai'r broblem fwyaf y maent yn ei wynebu wrth sicrhau addysg ei blentyn yw'r awdurdod lleol. Roedd pryder nad oes gan staff awdurdodau lleol ddigon o hyfforddiant nac ymwybyddiaeth o anabledau.

**37.** Disgrifiodd un ohonynt orfod darparu'r holl adroddiadau mewn termau meddygol, er nad oedd neb â chefnidir meddygol ar y panel. Soniodd un arall wrthym am orfod mynd yn breifat i gael diagnosis ac nad oedd yr ysgol na'r awdurdod lleol yn fodlon ei dderbyn oherwydd na chafodd ei wneud drwy'r GIG. Ac eto, roedd rhestrau aros y GIG yn rhy hir. Gan na fyddai'r awdurdod lleol yn derbyn y diagnosis hwn, bu'n rhaid iddynt fynd i'r tribiwnlys, a gostiodd £17,000 iddynt, ac roedd yn llwyddiannus. Talwyd am hyn drwy ailforgeisio eu tŷ. Fe wnaethon nhw gwestiynu pam nad oedd yr awdurdod lleol wedi derbyn y diagnosis preifat yn y lle cyntaf, yn enwedig pan mai'r un meddyg fyddai wedi gwneud yr asesiad yn y GIG.

**38.** Clywsom am un achos penodol, lle o ganlyniad i deulu yn mynd drwy'r llwybr cyfreithiol i sicrhau addysg hygyrch a chynhwysol briodol, y gallant nawr ond cyfathrebu â'u hawdurdod lleol a'u hysgol trwy gyfreithwyr. Mae hyn yn cynnwys sgysiau syml fel rhoi gwybod i'r ysgol pan fydd gan eu plentyn apwyntiad ac y bydd yn hwyr i'r ysgol, neu hyd yn oed gyswllt arall â'r awdurdod lleol megis gofyn am gadi bwyd newydd er mwyn ailgylchu. Tynnwyd sylw at y gost i'r awdurdod lleol am hyn.

## Eithriadau

---

**39.** Clywsom am enghreifftiau o blant yn cael eu gwahardd oherwydd eu hanableddau. Soniodd un teulu am enghraifft o gael eu galw i mewn gan y pennaeth a ddywedodd wrthynt nad oedd yr ysgol am gael y 'math hwn o blentyn' yn eu hysgol. Mae gan eu plentyn awtistiaeth.

## Cludiant Dysgwyr

---

**40.** Codwyd materion yn ymwneud â chludiant hygyrch i ddysgwyr. Dywedodd pobl fod angen i'r ddarpariaeth teithio i ddysgwyr gael ei nodi'n gliriach, fel bod yr hyn y gall pobl gael mynediad ato'n glir.

**41.** Yn ogystal â chlywed am faterion yn ymwneud â chludiant cyn-16, clywsom am ddarpariaeth ôl-16. Dywedodd pobl nad oedd unrhyw gyfeiriad clir. Mae anawsterau'n codi wrth wneud dewisiadau ôl-16 oherwydd nad yw'r cludiant a gynigir yn hysbys. Dywedodd rhai y gwnaethant ganfod pa gludiant fyddai ar gael dim ond yr wythnos cyn y tymor newydd neu hyd yn oed y diwrnod cynt.

**42.** Disgrifiodd un rhiant orfod talu £178 yr wythnos am dacsï hygyrch er mwyn i'w blentyn fynd i'r coleg. Tynnodd sylw at y ffaith pe bai'n byw mewn awdurdod lleol gwahanol y byddai'r cludiant wedi cael ei ariannu'n llawn. Pan gododd hyn, dywedwyd wrtho na ddylai ei blentyn fod wedi'i gofrestru yn y coleg pan oedd yn gwybod nad oedd ganddo cludiant. O ganlyniad i hyn



mae wedi gorfod newid ei batrymau gwaith er mwyn iddo allu mynd â'i blentyn i'r coleg, gyda thacsi hygyrch yn casglu ei blentyn. Mae hyn yn costio £88 yr wythnos. Mae'r anghysondebau ar draws awdurdodau lleol yn sbarduno'r rhiant barhau i ymladd dros ei blentyn.

**43.** Dywedodd y person ifanc yn syml 'mae'n gwahaniaethu - alla i ddim mynd ar fws... Sut ydw i'n mynd i'r coleg heb drafnidiaeth?'. Tynnodd sylw at y ffaith y gall pobl ifanc nad ydynt yn anabl gael cymorthdaliadau i leihau'r gost cludiant, a gofynnodd pam nad oedd hyn ar gael i bobl ifanc anabl hefyd.

### **Darpariaeth ôl-16**

---

**44.** Er fod darpariaeth ôl-16 y tu allan i gwmpas yr ymchwiliad, cafodd ei chodi gan deuluoedd fel maes sy'n peri pryder. Dywedwyd wrthym fod cymorth mewn lleoliad ysgol yn dod i ben yn 16 oed, sy'n golygu na all rhai plant fynd ymlaen i ddarpariaeth chweched dosbarth. Disgrifiwyd hyn yn syml fel 'gwahaniaethu'.

**45.** Roedd pryder ynghylch pa mor hir fydd y cyllid ar gael ar gyfer cymorth, a rhoddwyd enghraifft lle'r oedd person ifanc yn gorberfformio ac felly'n methu â chael cyllid ar ôl y ddwy flynedd gyntaf. Dywedodd y teulu pe bai eu plentyn wedi methu byddai'r cyllid wedi parhau. Gwnaethant ddweud er bod Llywodraeth Cymru wedi dweud nad oes dim byd yn y fframwaith perthnasol sy'n nodi bod y cyllid hwn ond ar gael am ddwy flynedd, mae'r print mân yn golygu ei bod yn anodd iawn cael cyllid ychwanegol mewn gwirionedd.

## **3. Darpariaeth gofal plant**

### **Darpariaeth cyn ysgol**

---

**46.** Nid oes digon o ddarpariaeth cyn ysgol ar gael i blant anabl. Disgrifiodd teuluoedd feithrinfeydd nad oeddent yn derbyn eu plant oherwydd na allent gael cyllid digonol ar gyfer y cymorth ychwanegol y byddai ei angen. Her benodol yw'r angen am fwy o staff.

**47.** Disgrifiodd un rhiant orfod talu am ddarpariaeth gofal plant preifat i helpu ei phlentyn i gymdeithasu â phlant eraill, ac eto roedd y ddarpariaeth hon a ariennir ar gael i blant nad oeddent yn anabl.

**48.** Disgrifiodd rhiant arall y profiad o sicrhau lle mewn meithrinfa ar gyfer ei blentyn ag anabledd corfforol. Fodd bynnag, yn dilyn trafodaethau addawol gyda'r feithrinfa, a chyfnod ymgartrefu, cafodd wybod y diwrnod cyn yr oedd y ddarpariaeth i fod i ddechrau na allai'r feithrinfa gynnal y plentyn. Nid oedd cyfle i drafod hyn ymhellach gyda'r feithrinfa, felly bu'n

rhaid iddo ddod o hyd i ddarparwr gofal plant arall ar fyr rybudd. Er gwaethaf yr heriau o fynd ar drywydd cwyn o ran yr amser y mae'n ei gymryd, ond hefyd er mwyn clirio ei feddwl, fe aeth ati i gwyno. Ni chafodd unrhyw ymateb uniongyrchol gan y feithrinfa. Fe gysylltodd ag Arolygiaeth Gofal Cymru ond nid oedd ei ymateb yn ddigonol. Safbwynt AGC oedd bod y feithrinfa wedi bod yn ymddiheurol ac nad oeddent wedi sylweddoli maint anghenion y plentyn. Roedd y rhiant yn teimlo'n rhwystredig na chafodd unrhyw ddewis arall. Er gwaethaf y ffaith ei fod wedi sicrhau lleoliad wedi hynny, pryd bynnag yr oedd gan y lleoliad broblemau staffio, ni allai ei blentyn fynd i mewn, gan effeithio ar allu'r rhiant i weithio.

**49.** Dywedodd y rhiant fod atebolrwydd yn allweddol ac awgrymodd y gallai hyn gael ei wella drwy sicrhau bod mwy o ddata ar gael i'r cyhoedd i ddangos pryd mae plant a phobl ifanc yn gadael lleoedd meithrin neu ysgol. Dylai'r data hyn gynnwys gwybodaeth ynghylch pam mae plant a phobl ifanc yn gadael eu meithrinfa neu ysgol. Awgrymwyd bod symud rhwng lleoliadau yn y sectorau cyn ysgol ac ysgolion oherwydd diffyg cymorth yn digwydd drwy'r amser, nid yw'n cael ei gydnabod ac mae'n diflannu'n ddjarwybod.

**50.** Disgrifiodd un rhiant sut y bu'n rhaid iddo gymryd seibiant gyrfa pan gafodd ei fabi ei eni yn ystod y pandemig. Oherwydd natur ei swydd, ac oherwydd bod ei blentyn yn agored i niwed yn glinigol, ni allai ddychwelyd. Roedd hon yn swydd yr oedd yn ei charu. Ar ôl iddo geisio dod o hyd i ofal plant ers hynny mae wedi bod yn anodd. Yn ystod sesiynau ymgartrefu, roedd ei blentyn yn cael ei leoli gyda babanod, er ei fod yn blentyn cyn ysgol. Er fod oedi yn natblygiad corfforol ei blentyn, mae ei hoedran yn gywir o ran datblygiad gwybyddol. Dywedodd meithrinfeydd wrtho nad oedd yn ymarferol yn ariannol i dderbyn ei blentyn.

**51.** Ers hynny mae wedi cael cymorth gan Blynnyddoedd Cynnar Cymru, sydd wedi bod yn 'wych'. Asesodd Blynnyddoedd Cynnar Cymru beth oedd lefel yr angen, a rhoddodd gyfle i'w blentyn fynychu meithrinfa. Roedd y teulu am gynyddu'r oriau, ond ni fyddai Blynnyddoedd Cynnar Cymru yn talu am sesiynau ychwanegol, ac nid oedd y teulu'n cael talu am sesiynau ychwanegol. Bellach ni allant ddod o hyd i ofal cofleidiol ar gyfer darpariaeth feithrin yr ysgol. Yn eu hachos nhw, maen nhw'n gallu ariannu darpariaeth bellach, ond maen nhw'n cael eu hatal oherwydd 'ni chaniateir hyn'. Dywedon nhw 'hygyrchedd, ansawdd... does dim byd pendant yn dod allan o'r geiriau hyn'.

**52.** Dywedon nhw ei bod yn anodd iawn cael dealltwriaeth glir o ba gymorth yr oedd ganddynt hawl iddo, a sut i gael gafael arno. Roedden nhw eisiau llwybr clir sy'n dangos pwy sy'n gyfrifol am beth, a phwy sy'n atebol am sicrhau bod hyn yn cael ei ddarparu. Fe wnaethant dynnu sylw at y ffaith bod yr ysgol yn ceisio bod mor gynhwysol â phosibl, ond bod yr arian sydd ar gael yn gyfyngedig.

**53.** Ceir problemau hefyd ynghylch amserlenni a thargedau cyflawnadwy nad oeddent yn cyd-fynd. Er enghraifft, fe aethant at seicolegydd addysg a allai wedyn fwydo i mewn i'r CDU. Fodd bynnag, ni ellir cynnal yr asesiad tan fis Mehefin cyn i'r flwyddyn academaidd ddechrau ym mis Medi, sy'n agos at y cyfnod pontio. Roedd yn golygu bod gan yr ysgol 45 diwrnod i greu CDU, ac mae'r 'cloc yn stopio yn ystod gwyliau'r haf'. Dywedon nhw pe na baen nhw wedi bod yn gweithio gyda'r ysgol am y flwyddyn flaenorol, ni fyddai eu plentyn wedi gallu dechrau tan fis Hydref. Er eu bod yn cydnabod bod datblygiad plant yn newid yn gyflym, roeddent yn teimlo bod angen edrych ar yr aliniad hwn.

**54.** Tynnwyd sylw at bwysigrwydd diagnosis cynnar ac ymyrraeth. Amlygodd pobl hefyd fod yr angen i sicrhau gofal plant priodol yn aml yn digwydd ar yr un adeg â phan y mae teuluoedd yn darganfod fod eu plentyn yn anabl. Disgrifiodd un rhiant sut yr oedd ei brofiadau o ymladd am ofal plant wedi effeithio wedyn ar sut yr aeth ati i sicrhau lleoliad ysgol. Roedd yn ofnus ac yn crynu wrth edrych am ysgolion oherwydd ei brofiadau anodd gyda gofal plant. (gweler paragraff 48.)

**55.** Cafodd sicrhau bod cymorth yn cael ei roi ar waith cyn gynted â phosibl ei bwysleisio, oherwydd os na wneir hynny, neu os caiff ei golli, ni fydd y plentyn byth yn cael y cyfle hwnnw eto gyda'i addysg. Clywsom am oedi cyn cael diagnosis, gan gynnwys aros am saith mlynedd i gael diagnosis o ASA ar gyfer un plentyn, a thair blynedd ar gyfer plentyn arall.

**56.** Cafodd materion gyda'r dalgylchoedd ar gyfer Dechrau'n Deg eu codi. Roedd un rhiant yn credu pe bai ganddo fynediad at ddarpariaeth Dechrau'n Deg, y byddai ei blentyn wedi cael diagnosis cynharach. (Tynnwyd sylw hefyd at system fynediad ar sail cod post Dechrau'n Deg, gyda phobl yn disgrifio sut y gall darpariaeth Dechrau'n Deg ddod i ben hanner ffordd drwy lwybr.) Dywedodd pobl nad yw'r hyn sydd efallai'n gwneud synnwyr ar fap yn gwneud synnwyr mewn bywyd go iawn.

### **Darpariaeth cofleidiol a gwyliau**

---

**57.** Soniwyd wrthym am ddiffyg darpariaeth clybiau gwyliau a chofleidiol priodol ar gyfer plant a phobl ifanc anabl. Clywsom am sut y mae plant yn cael eu troi i ffwrdd o glybiau brecwast a chlybiau ar ôl ysgol oherwydd eu hanableddau neu anghenion dysgu ychwanegol. Tynnwyd sylw at yr effaith ar rieni a'u gallu i weithio, neu ofalu am aelodau eraill o'u teulu. Dywedodd un rhiant ei fod yn gallu gweithio yn ystod y tymor yn unig, a soniodd rhai eraill am orfod rhoi'r gorau i weithio yn gyfan gwbl. Dywedodd un person ei fod yn garcharor gartref oherwydd nad yw'n gallu gadael ei dŷ oherwydd anghenion ei blentyn.

**58.** Tynnwyd sylw at yr adroddiad diweddar gan Contact yn edrych ar ddarpariaeth clybiau gwyliau i blant anabl. Mae'n galw ar Lywodraeth y DU ac awdurdodau lleol i sicrhau bod o leiaf 15 y cant o'r gweithgareddau sy'n cael eu hariannu drwy gynlluniau gwyliau a bwyd y llywodraeth yn benodol ar gyfer pobl ifanc anabl. Galwodd rhieni hefyd am i ganran o'r holl gyllid ar gyfer chwarae, chwaraeon a diwylliant gael ei dargedu at blant a phobl ifanc anabl. Roedden nhw hefyd eisiau gweld cosbau os na fyddai hyn yn digwydd.

**59.** Clywsom mai un o'r rhwystrau i ddarpariaeth gwyliau yw'r ffaith bod angen mwy o staff i ddarparu'r lefel gywir o gymorth, ac nad yw'n hawdd recriwtio i swyddi o'r fath dros dro.

**60.** Clywsom fod teuluoedd yn ddibynnol ar wasanaethau a ddarperir gan y trydydd sector, a chanolfannau fel Sparkle. Codwyd pryderon ynghylch lefel y cyllid sydd gan y grwpiau hyn, tra'r oedd galwadau clir am ehangu'r ddarpariaeth. Galwodd teuluoedd am i blant a phobl ifanc anabl gael eu cynnwys yn fwy yn y ddarpariaeth. Roeddent hefyd yn galw am fwy o ddarpariaeth gan awdurdodau lleol.

**61.** Cafodd digonolrwydd y ddarpariaeth pan oedd ar gael ei grybwyll, gydag un person yn tynnu sylw at y ffaith er bod rhywbeth yn cael ei nodi o fod yn 'gynhwysol' nad yw hynny'n golygu ei fod mewn gwirionedd.

## 4. Effeithiau darpariaeth anghyfartal

**62.** Thema glir iawn ymhlith pawb a siaradodd oedd eu bod yn brwydro'n barhaus i gael y cymorth sydd ei angen ar eu plant a phobl ifanc. Dywedodd un rhiant y bu'n rhaid iddo frwydro drwy'r amser a'i fod bellach yn colli'r ewyllys i frwydro yn ei frwydr ddiweddaraf i sicrhau cyllid ar gyfer teithio i ddysgwyr.

**63.** Roedd y straen emosiynol a achosir gan hyn yn amlwg. Dywedodd un person ei fod yn gwybod am nifer o bobl sydd wedi ceisio lladd eu hunain oherwydd straen a gorbryder. Disgrifiodd eraill sut y bu'n rhaid iddynt ddechrau cymryd cyffuriau gwrth-iselder. Fe ddywedon nhw hefyd fod y straen emosiynol yma wedyn yn cael effaith ar eu plant. Dywedodd un person ifanc ar ddiwedd y sesiwn nad oedd wedi sylweddoli hyd heddiw yr effaith yr oedd yr heriau o ran sicrhau ei addysg yn ei chael ar ei riant.

**64.** Clywsom am achosion lle y rhoddwyd gwybod i'r gwasanaethau cymdeithasol am deuluoedd (gweler hefyd paragraff 15). Dywedodd un y cafodd ei riportio am fod ei blentyn wedi bod yn dreisgar yn yr ysgol, a oedd yn ganlyniad uniongyrchol i anghenion dysgu ychwanegol y plentyn. Dywedodd nad yw ysgolion yn diwallu anghenion addysgol neu gymdeithasol ei blentyn. Mae teuluoedd yn aml yn gorfod delio â'r un ymddygiad heriol nad yw

ysgolion yn gwybod sut i ddelio ag ef. Mae hyn wedyn yn cael effaith sylweddol ar y teulu cyfan. Roeddent yn teimlo pan y mae gwasanaethau cymdeithasol yn beio rhieni mai'r system addysg sydd ar fai.

**65.** Clywsom dermau fel 'dibwyllo' tra bod eraill yn dweud bod beio rhiant yn 'digwydd yn aml'. Dywedodd pobl fod yr atgyfeiriadau hyn at wasanaethau cymdeithasol mor niweidiol. Soniodd un am brifathro yn cyhuddo teulu o aflonyddu ac yna fe gawsant eu riportio i'r heddlu.

**66.** Clywsom dro ar ôl tro am yr effaith ehangach y gall mynediad anghyfartal ei chael ar deulu, mae llawer wedi gorfod naill ai lleihau eu horiau gwaith, newid swyddi, neu roi'r gorau i weithio'n gyfan gwbl. Soniodd un rhiant am bwysigrwydd gweithio, nid yn unig er mwyn cynyddu incwm yr aelwyd, ond hefyd ar gyfer ei llesiant meddyliol ei hun.